

*Representation of Human Physical Appearance through Somatic
Phraseological Units in English and Uzbek Languages*

Jumanazarov Samandar Urinovich

Associate Prof., Department of Foreign Languages Karshi State Technical University

Abstract: *This article examines the representation of human appearance through somatic phraseological units in English and Uzbek. The study focuses on semantic, linguocultural and pragmatic features of phraseological units containing names of body parts. Particular attention is paid to the reflection of facial expressions, physical appearance and external characteristics of a person in both languages.*

Keywords: *somatic phraseology, phraseological unit, human appearance, linguoculturology, comparative linguistics, semantics, English language, Uzbek language.*

**INGLIZ VA O‘ZBEK TILLARIDAGI SOMATIK FRAZELOGIZMLAR
VOSITASIDA TASHQI INSON OBRAZINING AKS ETTIRILISHI**

Jumanazarov Samandar Urinovich

Qarshi davlat texnika universiteti, “Xorijiy tillar” kafedrasida dotsenti,

Tel: 97 980 93 93 Email: jumanazarovsamandar45@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-3154-0325>

Annotatsiya: *Mazkur maqolada ingliz va o‘zbek tillaridagi somatik frazeologizmlar vositasida tashqi inson obrazining aks ettirilishi qiyosiy-lingvistik jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida inson tanasi a‘zolari nomlari asosida shakllangan frazeologik birliklarning semantik, lingvokulturologik va pragmatik xususiyatlari o‘rganildi. Ingliz va o‘zbek tillarida qo‘llaniladigan somatik frazeologizmlarning tashqi ko‘rinish, yuz ifodasi, jismoniy holat hamda inson xarakterining tashqi belgilarini ifodalashdagi o‘rni ochib berildi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, somatik frazeologizmlar har ikki xalqning milliy-madaniy dunyoqarashi va obrazli tafakkurini aks ettiruvchi muhim til birliklari hisoblanadi.*

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

Kalit soʻzlar: somatik frazeologizm, frazeologiya, tashqi inson obrazi, lingvo-kulturologiya, qiyosiy tilshunoslik, antropotsentrizm, semantika, ingliz tili, oʻzbek tili.

Аннотация: В данной статье проводится сравнительно-лингвистический анализ отражения внешнего образа человека посредством соматических фразеологизмов английского и узбекского языков. Исследуются семантические, лингвокультурологические и прагматические особенности фразеологических единиц, образованных на основе названий частей тела человека. Особое внимание уделяется репрезентации внешности, мимики и физических характеристик человека.

Ключевые слова: соматический фразеологизм, фразеология, внешний образ человека, лингвокультурология, сравнительное языкознание.

Kirish: Zamonaviy tilshunoslikda antropotsentrik yondashuvning rivojlanishi natijasida inson omili bilan bogʻliq til birliklarini oʻrganishga alohida eʼtibor qaratilmoqda. Insonning dunyoni idrok etishi va uni til vositasida ifodalashi jarayonida somatik birliklar muhim oʻrin tutadi. Somatik frazeologizmlar inson tanasi aʼzolari nomlari asosida shakllangan turgʻun birikmalar boʻlib, ular nafaqat fiziologik tushunchalarni, balki murakkab maʼnaviy, ruhiy va ijtimoiy mazmunlarni ham ifodalaydi.

Frazeologik birliklar xalqning tarixiy tajribasi, milliy mentaliteti va madaniy qadriyatlarini oʻzida mujassamlashtiradi. Ayniqsa, somatik komponentli frazeologizmlar inson obrazini yaratishda muhim vosita sifatida xizmat qiladi. Insonning tashqi koʻrinishi, yuz ifodasi, jismoniy holati va xarakteriga oid tasavvurlar koʻpincha aynan somatik frazeologizmlar orqali ifodalanadi. Ingliz va oʻzbek tillari turli til oilalariga mansub boʻlishiga qaramay, ularda inson tanasi aʼzolari bilan bogʻliq koʻplab frazeologik birliklar mavjud. Ushbu birliklarning qiyosiy tahlili ikki xalqning dunyoqarashi, obrazli tafakkuri va madaniy xususiyatlarini aniqlash imkonini beradi.

Tadqiqotning maqsadi ingliz va oʻzbek tillaridagi somatik frazeologizmlar vositasida tashqi inson obrazining ifodalanish xususiyatlarini aniqlash hamda ularning oʻxshash va farqli jihatlarini qiyosiy tahlil qilishdan iborat.

Tadqiqot metodologiyasi

Tadqiqotda qiyosiy-tipologik, semantik tahlil, tavsifiy tahlil hamda lingvokulturologik metodlardan foydalanildi. Tadqiqot materiali sifatida ingliz va o‘zbek tillarining frazeologik lug‘atlari, badiiy asarlar va ilmiy manbalardan olingan somatik frazeologik birliklar tanlab olindi.

Somatik frazeologizmlar va ularning lingvistik mohiyati

“Somatik” termini yunoncha “soma” – “tana” ma’nosini anglatadi. Tilshunoslikda somatik frazeologizmlar tarkibida inson tanasi a’zolari nomlari ishtirok etadigan turg‘un birikmalar sifatida talqin qilinadi. Ular insonning jismoniy va ruhiy holatini ifodalashda muhim ahamiyatga ega.

Somatik frazeologizmlar frazeologik tizimning eng qadimiy va mahsuldor qatlamlaridan biri hisoblanadi. Buning sababi inson tanasi barcha xalqlar uchun universal tushuncha bo‘lib, u ko‘plab metaforik va metonimik ma’nolarning shakllanishiga asos bo‘lgan.

Ingliz tilida “eye”, “head”, “face”, “hand”, “mouth”, “nose”, “ear” kabi somatik komponentlar faol qo‘llaniladi. O‘zbek tilida esa “ko‘z”, “bosh”, “yuz”, “qo‘l”, “og‘iz”, “burun”, “quloq” komponentlari ishtirokidagi frazeologizmlar keng tarqalgan.

Tashqi inson obrazining somatik frazeologizmlar orqali ifodalanishi

Tashqi inson obrazi deganda insonning yuz tuzilishi, mimikasi, gavda ko‘rinishi, jismoniy holati va tashqi belgilarining til vositasida ifodalanishi tushuniladi.

Yuz bilan bog‘liq frazeologizmlar

Ingliz tilida:

– to lose face; – straight face; – face like thunder.

O‘zbek tilida:

– yuzi yorug‘; – yuzi qizarib ketmoq; – yuzi shuvut bo‘lmoq.

Mazkur frazeologizmlar insonning tashqi qiyofasi orqali uning ichki ruhiy holatini ifodalaydi.

Ko‘z komponentli frazeologizmlar. Ko‘z insonning tashqi qiyofasini ifodalovchi eng faol somatik komponentlardan biri hisoblanadi.

Ingliz tilida:

– eagle-eyed; – keep an eye on; – have stars in one's eyes.

O‘zbek tilida:

– ko‘zi chaqnamoq; – ko‘zlari yonib turmoq; – ko‘zi o‘ynab turmoq.

Ushbu birliklar insonning tashqi ko‘rinishi orqali hissiy kechinmalarni aks ettiradi.

Bosh komponentli frazeologizmlar

Ingliz tilidagi “hold one's head high” frazeologizmi insonning mag‘rur va ishonchli qiyofasini tasvirlaydi. O‘zbek tilidagi “boshini baland tutmoq” birikmasi ham mazkur ma’noga mos keladi.

Bu holat ikki xalq tafakkurida bosh qismi insonning ijtimoiy mavqei va qadr-qimmatini ifodalovchi ramziy obraz sifatida shakllanganligini ko‘rsatadi.

Qo‘l komponentli frazeologizmlar orqali tashqi obrazning ifodalanishi

Qo‘l somatik komponenti ingliz va o‘zbek tillarida insonning nafaqat mehnat faoliyati, balki uning tashqi ko‘rinishi, harakatlari va jismoniy holatini tavsiflashda ham muhim ahamiyat kasb etadi.

Ingliz tilida:

– have clean hands; – all hands on deck; – a safe pair of hands.

O‘zbek tilida:

– qo‘li gul; – qo‘li yengil; – qo‘li chaqqon.

Mazkur frazeologik birliklar insonning tashqi harakatlari va faoliyat natijasida shakllangan obrazini ifodalaydi. Xususan, "qo‘li gul" frazeologizmi kishining mohirligi va mehnatsevarligini bildirsa, "qo‘li chaqqon" birikmasi uning epchilligi va jismoniy harakatlaridagi tezkorligini tavsiflaydi.

Burun komponentli frazeologizmlar

Burun bilan bog‘liq frazeologizmlar ko‘pincha insonning tashqi qiyofasi va xarakter

xususiyatlarini ifodalashga xizmat qiladi.

Ingliz tilida:

– turn up one's nose; – keep one's nose clean; – nose in the air.

O‘zbek tilida:

– burnini ko‘tarmoq; – burnidan ip o‘tkazib bo‘lmaslik; – burni osmonga yetmoq.

Mazkur birliklarda tashqi jismoniy belgi asosida insonning kibrlilik, manmanlik va o‘ziga ortiqcha baho berish kabi sifatlari ifodalanadi. Bu esa somatik frazeologizmlarning tashqi va ichki obrazlarni uyg‘unlashtirish xususiyatiga ega ekanligini ko‘rsatadi.

Og‘iz komponentli frazeologizmlar. Og‘iz insonning nutq faoliyati bilan bog‘liq asosiy organ bo‘lishi bilan birga, tashqi obraz yaratishda ham muhim vosita hisoblanadi.

Ingliz tilida:

– big mouth; – keep one's mouth shut; – mouth watering.

O‘zbek tilida:

– og‘zi qulog‘ida; – og‘zi ochilib qolmoq; – og‘zidan bol tommoq.

Mazkur birliklar orqali insonning yuz ifodasi, hissiy holati va tashqi qiyofasi obrazli ravishda tasvirlanadi. Masalan, "og‘zi qulog‘ida" iborasi insonning quvonch natijasida yuzida paydo bo‘ladigan ifodani aks ettiradi.

Quloq komponentli frazeologizmlar

Quloq bilan bog‘liq frazeologizmlar ko‘proq eshitish faoliyatiga taalluqli bo‘lsa-da, ular insonning tashqi holati va harakatlarini ham ifodalashi mumkin.

Ingliz tilida:

– be all ears; – fall on deaf ears; – lend an ear.

O‘zbek tilida:

– qulog‘ini ding qilmoq; – qulog‘iga quyib olmoq; – qulog‘i ostida qolmoq.

Ushbu birliklarda insonning diqqat-e‘tibori tashqi harakatlar orqali namoyon bo‘ladi.

Ingliz va o‘zbek tillaridagi somatik frazeologizmlarning qiyosiy tahlili

Qiyosiy tahlil natijalari somatik frazeologizmlarning shakllanishida universal va milliy omillarning o‘zaro uyg‘unlashganligini ko‘rsatadi.

Birinchidan, har ikkala tilda ko‘z, bosh, yuz, qo‘l, burun va og‘iz kabi inson organizmining muhim a‘zolari asosida yuzlab frazeologik birliklar shakllangan.

Ikkinchidan, aksariyat frazeologizmlar metaforik tafakkur mahsuli sifatida vujudga kelgan. Inson tanasi a‘zolari muayyan tushunchalar va hissiy holatlarning ramzi sifatida qo‘llanilgan.

Masalan:

- “hold one's head high” – “boshini baland tutmoq”;
- “eagle-eyed” – “ko‘zi o‘tkir”;
- “turn up one’s nose” – “burnini ko‘tarmoq”.

Mazkur birliklarda semantik yaqinlik kuzatiladi.

Uchinchidan, ayrim frazeologizmlar milliy-madaniy xususiyatlar bilan belgilanadi. O‘zbek tilida odob-axloq, kattaga hurmat va kamtarlik tushunchalari bilan bog‘liq frazeologizmlar ko‘proq uchrasa, ingliz tilida individualizm va shaxsiy mustaqillik bilan bog‘liq birliklar nisbatan faol qo‘llaniladi.

Somatik frazeologizmlarning lingvokulturologik xususiyatlari

Lingvokulturologik nuqtayi nazardan somatik frazeologizmlar xalqning tarixiy tajribasi va madaniy qadriyatlarini aks ettiruvchi birliklar hisoblanadi.

O‘zbek xalqining milliy dunyoqarashida yuz, ko‘z va bosh tushunchalari insonning obro‘-e‘tibori bilan chambarchas bog‘liq. Shu sababli “yuzi yorug‘”, “boshi baland”, “ko‘zi ochiq” kabi iboralar ijobiy baholashni ifodalaydi.

Ingliz tilida esa “face”, “eye” va “head” komponentlari ko‘proq shaxsning individual xususiyatlari va ijtimoiy mavqeini tavsiflaydi.

Frazeologizmlarning mazmuniy tahlili shuni ko‘rsatadiki, har ikkala xalq vakillari inson tanasi a‘zolarini dunyoni idrok etishning asosiy vositasi sifatida qabul qilgan. Natijada somatik komponentlar asosida keng metaforik tizim shakllangan.

Tashqi inson obrazining semantik modellari

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-5, 2026**

Tahlil natijasida tashqi inson obrazini ifodalovchi somatik frazeologizmlarning quyidagi semantik modellari aniqlandi:

1. Yuz ifodasini bildiruvchi birliklar: – yuzi yorug‘; – straight face; – face like thunder.
2. Ko‘z qarashlarini ifodalovchi birliklar: – ko‘zi chaqnamoq; – eagle-eyed; – have stars in one's eyes.
3. Jismoniy holatni ifodalovchi birliklar: – boshini baland tutmoq; – hold one's head high.
4. Harakat va faoliyatni ifodalovchi birliklar: – qo‘li chaqqon; – a safe pair of hands.
5. Kibr va manmanlikni ifodalovchi birliklar: – burnini ko‘tarmoq; – nose in the air.

Mazkur semantik modellar inson obrazining til tizimida qay darajada keng va ko‘p qirrali ifodalanishini ko‘rsatadi.

Tadqiqot natijalari

O‘tkazilgan tadqiqot natijasida quyidagi ilmiy xulosalarga kelindi:

- somatik frazeologizmlar ingliz va o‘zbek tillari frazeologik fondining eng faol qatlamlaridan birini tashkil etadi;
- tashqi inson obrazini ifodalashda ko‘z, yuz, bosh, qo‘l va burun komponentlari eng mahsuldor hisoblanadi;
- har ikkala tilda somatik frazeologizmlar metaforik tafakkur asosida shakllangan;
- frazeologizmlarda universal insoniy tajriba bilan bir qatorda milliy-madaniy xususiyatlar ham aks etadi;
- tashqi inson obrazining lingvistik reprezentatsiyasi xalqning madaniy qadriyatlari va dunyoqarashi bilan uzviy bog‘liqdir.

Xulosa: Somatik frazeologizmlar ingliz va o‘zbek tillarining frazeologik tizimida muhim o‘rin egallaydi. Ular insonning tashqi qiyofasi, yuz ifodasi, jismoniy holati va harakatlarini obrazli tarzda ifodalash imkonini beradi. Tadqiqot davomida aniqlanishicha, har ikki tilda ko‘z, yuz, bosh, qo‘l va burun komponentlari asosida shakllangan frazeologizmlar tashqi inson obrazining asosiy vositalari hisoblanadi. Qiyosiy tahlil natijalari somatik frazeologizmlarning semantik tuzilishida ko‘plab

umumiyliklar mavjudligini ko'rsatdi. Shu bilan birga, har bir xalqning milliy mentaliteti, tarixiy tajribasi va madaniy qadriyatlari frazeologik birliklarning mazmunida o'z aksini topgan. Somatik frazeologizmlar nafaqat tilning obrazlilik darajasini oshiradi, balki xalqning dunyoqarashi va madaniy xotirasini saqlovchi muhim lingvistik vosita sifatida ham namoyon bo'ladi. Kelgusida somatik frazeologizmlarni kognitiv tilshunoslik, lingvokulturologiya va pragmalingvistika nuqtayi nazaridan yanada chuqurroq o'rganish ilmiy jihatdan muhim natijalar berishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati

1. Rahmatullayev Sh. O'zbek tilining izohli frazeologik lug'ati. – Toshkent: O'qituvchi, 1992. – 384 b.
2. Mamatov A.E. O'zbek tili frazeologiyasining shakllanish masalalari. – Toshkent: Fan, 1999. – 216 b.
3. Yo'ldoshev B. Hozirgi o'zbek adabiy tilida frazeologik birliklarning funksional-uslubiy xususiyatlari. – Toshkent: Fan, 1993. – 154 b.
4. Mengliyev B.R. Hozirgi o'zbek tili.–Toshkent: Tafakkur Bo'stoni, 2018.–412 b.
5. Safarov Sh. Kognitiv tilshunoslik. – Toshkent: Sangzor, 2006. – 220 b.
6. Mahmudov N. Til va madaniyat. – Toshkent: Ma'naviyat, 2013. – 180 b.
7. Nurmonov A. Tanlangan asarlar. 3-jild. Tilshunoslik nazariyasi. – Toshkent: Akadernashr, 2012. – 356 b.
8. Kunin A.V. Kurs frazeologii sovremennogo angliyskogo yazyka. – Moskva: Vysshaya shkola, 1996. – 381 s.
9. Amosova N.N. Osnovy angliyskoy frazeologii. – Leningrad: LGU, 1963.–208 s.
10. J.S. Urinovich - Intent Research Scientific Journal, 2023 – 55-57 p.
11. Teliya V.N. Russkaya frazeologiya. Semanticheskij, pragmaticheskij i lingvokulturologicheskij aspekty. – Moskva: Shkola "Yazyki russkoy kultury", 1996. – 288 s.
12. Crystal D. The Cambridge Encyclopedia of the English Language. – Cambridge: Cambridge University Press, 2019. – 726 p.
13. Palmer F.R. Semantics. Cambridge: Cambridge University Press, 1981.–230 p.
14. Gibbs R.W. The Poetics of Mind: Figurative Thought, Language and Understanding. – Cambridge: Cambridge University Press, 1994. – 527 p.

